

**SOSTEn selvitys:
Sosiaali- ja terveysjärjestöjen
kokemukset
ihmisten ajankohtaisista
toimeentulovaikeuksista**

SOSTE

Sisällys

1 Sosiaaliturvaleikkaukset osuvat pienituloisiin jo valmiiksi haastavassa tilanteessa	3
1.1 Koronapandemia ja elinkustannusten nopea nousu ovat rasittaneet pienituloisten toimeentuloa	3
1.2 Vuonna 2024 suuria leikkauksia sosiaaliturvaan	3
1.3 Lisää leikkauksia sosiaaliturvaan suunnitteilla vuodelle 2025	4
1.4 Muita pienituloisiin osuvia leikkauksia	4
1.5 Sosiaaliturvaan ja palveluihin kohdistetut leikkaukset kasautuvat samoille haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille	5
2 Miltä näyttää ihmisten toimeentulo tällä hetkellä?	5
2.1 Ihmisten toimeentulon kiristymisestä useita merkkejä	5
2.2 SOSTE selvitti järjestökentän näkemyksiä ihmisten toimeentulosta	6
Sosiaali- ja terveysjärjestöt informanttina	6
Tutkimuksen toteutus ja kertynyt aineisto	6
Aineiston analyysi	7
3 Tulokset	8
3.1 Järjestöjen kohtaamien ihmisten toimeentulon heikentyminen	8
3.2 Syitä ihmisten toimeentulon heikentymiseen	9
Elinkustannusten nousun vaikutukset	9
Sosiaaliturvaetuuksien leikkauksien ja eräiden maksujen korotusten vaikutukset	10
3.3 Toimeentulon heikkenemisen vaikutukset ihmisten elämään	11
3.4 Järjestöjen toiminnan kysynnän lisääntyminen ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi	13
4 Johtopäätökset	18
Ihmisten toimeentulon heikentyminen sekä sen syyt ja vaikutukset tunnistetaan järjestöissä	18
Järjestöjen tarjoaman avun kysyntä on lisääntynyt ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi	18
Järjestöt ovat tiukoilla ihmisten lisääntyvän avuntarpeen ja omien niukkenevien resurssiensa vuoksi	19
Lähteet	20
Liitteet	21

1 Sosiaaliturvaleikkaukset osuvat pienituloisiin jo valmiiksi haastavassa tilanteessa

1.1 Koronapandemia ja elinkustannusten nopea nousu ovat rasittaneet pienituloisten toimeentuloa

Koronaepidemia kuritti monen pienituloisen taloutta. Lomautukset ja työttömyys lisääntyivät. Koronaepidemian ja rajoitustoimien taloudelliset, psykososiaaliset ja terveydelliset vaikutukset osuivat raskaimmin niihin väestöryhmiin, jotka olivat jo ennen epidemiaa heikossa asemassa ja joissa huono-osaisuus johtuu useista tekijöistä. (Kestilä ym. 2022.)

Pandemian jälkeen energiakriisin aiheuttama elinkustannusten nopea nousu on vaikeuttanut pienituloisten selviytymistä. Vuonna 2022 inflaatio oli 7,1 prosenttia ja vuonna 2023 6,2 prosenttia (Tilastokeskus 2023 ja 2024). Tilastokeskuksen kuluttajahintaindeksin mukaan ruuan hinta nousi vuonna 2023 vuositasolla keskimäärin 9,0 prosenttia verrattuna vuoteen 2022. Tämän jälkeen hintojen nousuvauhti on hidastunut. Kahdessa vuodessa ruuan hinta on kuitenkin noussut noin viidenneksen. (Tilastokeskus 2023 ja 2024a.)

Sähkön hinta nousi energiakriisin myötä vuonna 2022 ennätyslukemiin. Sen jälkeen hinnat ovat laskeneet, mutta hintataso on edelleen korkeampi kuin mihin ennen energiakriisiä totuttiin. Elinkustannuksia on kasvattanut myös korkojen nousu. Vuoden 2023 lopulta lähtien korkotaso on ollut laskusuunnassa, ja lasku on kiihtynyt viime kuukausina. Kuitenkin edelleen korot ovat aiempaa korkeammalla.

Asumiskustannuksia nostavat edelleen kohoavat vesi- ja jätehuollon kustannukset ja kallistuva kaukolämpö. Myös tonttien kiinteistöveroprosentin alarajan nosto on tänä vuonna kasvattanut kiinteistöveroa monissa kunnissa. Keskimäärin asumismenojen arvioidaan kasvavan tänä vuonna 0,8 prosenttia, kun ne viime vuonna kallistuivat 4,1 prosenttia. Pienituloisista suurin osa asuu vuokralla. Tänä vuonna asumiskulujen arvioidaan kallistuvan kaikista eniten kerrostaloissa vuokralla asuvilla, keskimäärin 2,4 prosenttia. Eniten, eli keskimäärin viisi prosenttia, nousevat valtion tukemien vuokra-asuntojen (ara-vuokra-asuntojen) vuokrat. (PTT 2024.)

1.2 Vuonna 2024 suuria leikkauksia sosiaaliturvaan

Vuoden 2024 alusta astuivat voimaan indeksijäädtykset, jotka koskevat laajasti eri etuuksia, muun muassa vähimmäismääräisiä sairauspäivärahoja, kuntoutusrahaa, työttömän perusturvaa, yleistä asumistukea, eläkkeensaajan asumistukea sekä opintoetuuksia. Jäädtysten seurauksena etuuskien taso jää jälkeen elinkustannusten kehityksestä.

Työttömyysturvaan on tehty useita leikkauksia. Vuoden alussa voimaan astui omavastuupäivien lisääminen viidestä seitsemään ja vuosilomakorvausten jaksottaminen. Huhtikuun 2024 alusta poistettiin lapsikorotukset ja ansiotulovähennys, eli 300 euron ns. suojaosa, jonka sai aiemmin ansaita ilman, että se vaikutti etuuden määrään. Syyskuun alusta voimaan astuivat työssäoloehdon muuntaminen tulosidonnaiseksi ja pidentäminen 6 kuukaudesta 12 kuukauteen. Lisäksi ansiosidonnaisen päivärahan taso porrastettiin työttömyyden keston mukaan ja luovuttiin ikäsidonnaisista poikkeussäännöistä. Palkkatuetusta työstä kertyy työssäolohtoa enää vain määritellyissä poikkeustapauksissa.

Asumistuen leikkaukset astuivat voimaan 1.4. Ne rupeavat vaikuttamaan uusilla tuen saajilla heti ja muilla asteittain vuoden aikana, kun ihmisten tukiin tehdään vuositarkistus. Asumistuen korvausprosentti laski 80 prosentista 70 prosenttiin. Perusomavastuuta määriteltäessä alarajan ylittävistä tuloista otetaan jatkossa huomioon 50 prosenttia nykyisen 42 prosentin sijaan. Asumistuen suojaosasta luovuttiin. Helsinki

yhdistettiin samaan kuntaryhmään muun pääkaupunkiseudun kanssa. Vuoden 2025 alusta omistusasuntoon ei voi enää saada asumistukea.

Myös toimeentulotuessa huomioitaviin asumismenoihin on tullut tiukennuksia huhtikuusta alkaen.

Vuoden 2024 alusta Kelan maksaman nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasoa laskettiin kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasolle.

Vastaanotto- ja käyttörahan tasoa on alennettu syyskuun 2024 alusta alkaen.

1.3 Lisää leikkauksia sosiaaliturvaan suunnitteilla vuodelle 2025

Useiden etuuksien indeksijäädytykset jatkuvat vuonna 2025, joten niiden tasoihin ei tule korotuksia. Etuuksien taso jää siis entisestään jälkeen elinkustannusten kehityksestä. (Kela 2024.)

Yleiseen asumistukeen on tulossa lisäleikkauksia vuoden 2025 alusta alkaen. Tuessa otetaan käyttöön ruokakuntakohtainen varallisuusraja. Enimmäisasumismenoja koskevaa kuntaryhmitystä tarkistetaan ja osa nykyisestä 2. kuntaryhmän kunnista siirretään 3. kuntaryhmään. Muutos pienentäisi näissä kunnissa maksettavaa tukea. Myös eläkkeensaajan asumistuessa kiristetään omaisuuden ja tulojen vaikutusta myönnettävään tukeen. Eläkkeensaajan asumistuessa huomioon otettaviin lämmitys-, vesi- ja kunnossapitokustannuksiin tai asumismenojen enimmäismääriin ei tule korotuksia vuonna 2025.

Opiskelijat palautetaan yleiseltä asumistuelta asumislisän piiriin 1.8.2025. Perheelliset opiskelijat jäävät yleisen asumistuen piiriin. Asumislisän taso tulee olemaan matalampi kuin asumistuen. Sitä maksetaan vain kuukausilta, joina opiskelijalla on oikeus opintorahaan. Koulumatkatukioikeus rajataan 1.8.2025 alkaen vain niille opiskelijoille, jotka ovat oikeutettuja toisen asteen maksuttomaan koulutukseen.

Vuodesta 2025 alkaen työllistymistä edistävän palvelun ajalta ei enää makseta korotettua työttömyyskorvausta. Työmarkkinatuen, peruspäivärahan ja ansiopäivärahan korotusosa on ollut 5,29 e/pv (keskimäärin 111 e/kk). Lisäksi vanhempien luona asuvan henkilön työmarkkinatuen tasoa leikataan. Jos vanhempien tulot ylittävät tietyn tason, olisi työmarkkinatuki enää kolmasosan täydestä tuen määrästä, kun se aiemmin on ollut puolet.

Sairauspäivärahajärjestelmän laskentaperusteita muutetaan vuoden 2025 alusta niin, että vähintään 27 633 euron vuosituloon perustuvat päivärahat alenisivat nykytilaan verrattuna. Laskentaperusteiden muutos vaikuttaisi myös osasairauspäivärahaan, kuntoutusrahaan ja luovutuspäivärahaan.

Kelan maksamien vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeiden maksaminen EU-maihin, Eta-maihin, Sveitsiin ja Isoon-Britanniaan lopetetaan vuonna 2025.

Kansaneläkkeen, kuntoutusrahan, sairauspäivärahan, takuueläkkeen ja vammaistuen alaikäraja nostetaan 16 vuodesta 18 vuoteen. Jatkossa työkyvyttömyyseläkkeen tai kuntoutustuen voisi saada aikaisintaan 18-vuotiaana. Muutos ei vaikuttaisi tukea jo saavaan nuoreen, vaan se koskisi vuonna 2009 ja sen jälkeen syntyneitä.

Nuoren osallistuminen ammatillisen kuntoutuksen valmennuksellisiin palveluihin (Nuotti-valmennus) ei enää pääsääntöisesti oikeuta kuntoutusrahaan vuodesta 2025 alkaen.

1.4 Muita pienituloisiin osuvia leikkauksia

Yleisen arvonlisäveron (ALV) korotus 24 prosentista 25,5 prosenttiin astui voimaan syyskuun 2024 alusta. SOSTE on selvittänyt, että ALV:in korotukset kohdistuvat keskimääräisesti eniten pienituloisiin, työttömiin ja nuoriin (SOSTE 2024). Lääkkeiden arvonlisävero nostetaan 10 prosentista 14 prosenttiin vuoden 2025 alusta.

Vuoden 2024 alusta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen enimmäismääriä korotettiin 10 prosenttia. Asiakasmaksujen maksukatto nousi 692 eurosta 762 euroon. Asiakasmaksujen korotuksia on tarkoitus jatkaa vuoden 2025 alusta korottamalla perusterveydenhuollon maksuja (mukaan lukien suun ja hampaiden tutkimus ja hoito) 22,5 prosentilla ja erikoissairaanhoidon ja terveyskeskuksessa annettavan yksilökohittaisen fysioterapian maksuja 45 prosentilla. Terveyskeskuksen käyntimaksu nousisi 23 eurosta 28,20 euroon ja poliklinikkamaksu 46 eurosta 66,70 euroon.

Lääkkeiden sairausvakuutuskorvauksen kalenterivuotuinen alkuomavastuuosuus korotetaan 50 eurosta 70 euroon. Asiakas saa siis Kela-korvattavista lääkkeistä korvauksen vasta, kun on ensin maksanut itse 70 euroa. Lisäksi alkuomavastuu sidottaisiin kansaneläkeindeksiin, jolloin alkuomavastuuta korotettaisiin jatkossa vuosittain.

1.5 Sosiaaliturvaan ja palveluihin kohdistetut leikkaukset kasautuvat samoillem haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille

Sosiaali- ja terveysministeriön 23.9.2024 julkaisema sosiaaliturvamuuotosten yhteisvaikutusten arviointi osoittaa, että vuosien 2024–2025 muutosten seurauksena kolmen pienituloisimman tulokymmenyksen osuus kotitalouksien yhteenlasketusta käytettävissä olevasta tulosta supistuu. Huomattavimpia tulonmennytyksiä (vähintään 5 %:n muutos) kohdistuu pääosin juuri näihin kolmeen pienituloisimpaan tulokymmenykseen. Kokonaisvaikutusten kannalta merkittävimpiä ovat leikkaukset työttömyysturvaan ja yleiseen asumistukeen. (STM 2024.)

Koko väestön suhteellinen pienituloisuusaste kasvaisi vuosien 2024–2025 muutosten seurauksena 1,7 prosenttiyksikköä, mikä tarkoittaa noin 100 000 henkilöä. Perustoimeentulotuen etuusmenojen arvioidaan kasvavan laskennallisesti runsaat 30 prosenttia. (STM 2024.)

Vuosien 2024 ja 2025 terveystuloihin kohdistuvat muutokset pienentävät muiden paitsi ylimmän tulokymmenyksen terveystulojen jälkeisiä käytettävissä olevia tuloja. Suhteellisesti suurin vaikutus tuloihin on kolmessa pienituloisimmassa tulokymmenyksessä. (STM 2024.)

STM arvioi myös toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveyspalvelulainsäädännön muutosten yhteisvaikutuksia eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Arvioinnissa todetaan, että palveluleikkausten kielteiset vaikutukset kohdistuisivat valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleviin pienituloisiin henkilöihin, jotka ovat pelkästään julkisen perusterveydenhuollon varassa. Eli esimerkiksi nuoriin aikuisiin, osatyökykyisiin, vaikeasti työllistyviin työttömiin, ikääntyneisiin ja vammaisiin ihmisiin. Ne heikentävät myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja heistä huolta pitävien aikuisten asemaa.

2 Miltä näyttää ihmisten toimeentulo tällä hetkellä?

2.1 Ihmisten toimeentulon kiristymisestä useita merkkejä

Pienituloisten ihmisten toimeentuloa on koeteltu jo useamman vuoden ajan ja nyt sosiaaliturvaleikkaukset heikentävät tilannetta ennestään. Samanaikaisesti työllisyystilanne on heikentynyt: työttömyysaste (trendiluku) oli syyskuussa 2024 jo 8,4 prosenttia, mikä on jopa koronakriisivaihetta enemmän (Tilastokeskus 2024b).

Tilastot köyhyyden kehittymisestä valmistuvat useamman vuoden viiveellä, mutta ihmisten toimeentulovaikeuksien pahenemisesta on ollut nähtävissä useita merkkejä.

Esimerkiksi ruoka-avun tarve on kasvanut jo viidettä vuotta peräkkäin. Koronaepidemian aikana asiakasmäärien arvioitiin kaksin- tai kolminkertaistuneen. Avun tarve on jatkanut kasvuaan elinkustannusten kallistumisen vuoksi. Avun tarve näyttää vain voimistuneen vuonna 2024. (Ruoka-apu.fi 2024.)

Huhtikuusta 2024 alkaen perustoimeentulotuen menot ovat olleet jokaisena kuukautena suuremmat kuin samana aikana viime vuonna (Kelan tietotarjotin 2024).

Ulosottoon on päätyttyä tänä vuonna huomattavasti viime vuotta enemmän ihmisiä, se koskettaa jo lähes puolta miljoonaa velallista. Ulosottolaitoksen mukaan vireille laitettujen ulosottojen määrä on kasvanut tänä vuonna jo lähes 20 prosenttia. (Yle 2024.)

Häätöjen määrä on lisääntynyt vuosina 2022 ja 2023 noin 13 prosenttia edellisestä vuodesta. Vuonna 2024 häätöjen määrä on edelleen kasvanut voimakkaasti. Ensimmäisen puolen vuoden aikana on häätöjä toimitettu 412 enemmän kuin edellisvuonna vastaavana ajanjaksona. Vuonna 2023 toimitettiin koko vuonna 4 900 häätöä. (Ulosottolaitos 2024.)

2.2 SOSTE selvitti järjestökentän näkemyksiä ihmisten toimeentulosta

SOSTE halusi selvittää järjestökentältä, miten elinkustannusten nousu ja sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset näkyvät ihmisten toimeentulossa. Kysyimme ihmisiä toiminnassaan kohtaavilta paikallisilta yhdistyksiltä ja valtakunnallisilta järjestöiltä niiden näkemyksiä ihmisten tämän hetken tilanteesta.

Tiedonkeruuta ohjasivat seuraavat tutkimuskysymykset:

- Miten ajankohtaiset etuuksien leikkaukset ja kohonneet elinkustannukset näkyvät järjestöjen tavoittamien ihmisten elämässä tällä hetkellä?
- Heijastuvatko ajankohtaiset etuuksien leikkaukset ja kulujen nousu järjestöjen toimintaan?

Sosiaali- ja terveysjärjestöt informantina

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan päätarkoituksena on jonkin erityisryhmän, oman jäsenistön tai laajemman väestöosan fyysisen, psyykkisen ja/tai sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen (Järjestöbarometri 2024).

Tässä sosiaali- ja terveysjärjestöihin sisällytetään Patentti- ja rekisterihallituksen luokittelemien sosiaali- ja terveysyhdistysten ohella työttömien ja eläkeläisten yhdistykset, erityislainsäädäntöön pohjautuva Suomen Punainen Risti paikallisosastoineen sekä alan säätiöt. Näin ollen sosiaali- ja terveysjärjestöjä on Suomessa yhteensä noin 11 000. Näistä noin 200 on valtakunnallisia järjestöjä. (Järjestöbarometri 2024.)

Työttömien ja eläkeläisten ohella sosiaali- ja terveysyhdistysten toiminta on suunnattu muun muassa lapsille, nuorille ja lapsiperheille, erilaisille potilas- ja vammaisryhmille sekä omaisille, mielenterveys- ja päihdekuntoutujille sekä tuetun loman tarpeisiin. Siten sote-järjestöihin kertyy tietoa haastavissa tilanteissa elävien ihmisten tilanteista.

Tutkimuksen toteutus ja kertynyt aineisto

Aineistonkeruu toteutettiin kyselynä syys-lokakuun taitteessa 2024. Kysely lähetettiin 208 valtakunnalliselle sosiaali- ja terveysjärjestölle ja 1234 paikalliselle sosiaali- ja terveysyhdistykselle. Henkilökohtainen sähköpostitse lähetetty linkki osoitettiin valtakunnallisten järjestöjen toiminnanjohtajille ja paikallisyhdistysten puheenjohtajille, mutta siihen sai vastata myös ryhmänä tai välittää kyselyn yhdistyksessä toiselle henkilölle.

Valtakunnallisiin sote-järjestöihin sisällytettiin ne alan yhdistykset ja säätiöt, joiden toiminta kattaa koko maan, ja toimintaa on toteuttamassa palkattua henkilöstöä (Järjestöbarometri 2024).

Paikallisyhdistykset ovat tasavälinen otanta niistä valtakunnallisten liittojen yhdistysjäsenistä, joille on käytävissä sähköpostiosoite. Yhdistys- ja yhteystiedot koottiin järjestöjen verkkosivuilta touko-elokuussa 2024.

Kyselyyn vastasi yhteensä 237 järjestöä (taulukko 1). Näistä 180 toimii paikallisesti ja 57 valtakunnallisesti. Vastauksia saatiin eri toimialoilta. Vastaajajoukko on riittävä ja monipuolinen ymmärryksen saamiseen ensivaiheen vaikutuksista. Paikallisyhdistysten vastauksista voidaan myös tehdä toimialakohtaisia vertailuja.

Paikallisyhdistysten vastauksissa on yliedustusta ikääntyneiden yhdistyksistä (+ 6 prosenttiyksikköä) ja josain määrin sairaus- ja vammaisyhdistyksistä (+3 prosenttiyksikköä) (taulukko 2). Monialajärjestöt ovat vastaavasti aliedustettuina vastaajissa (-8 prosenttiyksikköä). Valtakunnallisten järjestöjen vastauksissa päihde- ja riippuvuusjärjestöt ovat yliedustettuina (+6 prosenttiyksikköä), aliedustusta on selvimmin lapsi- ja perhetyön järjestöistä (-4 prosenttiyksikköä).

Vastaamattomuuteen vaikutti molemmilla vastaajatahoilla kyselyn kohdentuminen suhteellisen haastavaan teemaan. Kaikissa järjestöjen toimintamuodoissa ja jokaisella järjestöllä osallistujien taloudellinen tilanne ei tule yhtä selkeästi esiin. Valtakunnallisilla järjestöillä näytti vaikuttavan myös kyselyn ajoittuminen STEA-avustushakemusten viimeistelyvaiheeseen.

Taulukko 1. Lähetetyt kyselyt.

	Lähetetyt	Saapuneet	Vastausprosentti
	lkm	lkm	%
Paikallisyhdistysotot	1234	180	15
Valtakunnalliset järjestöt	208	57	27

Taulukko 2. Paikallisyhdistysotoksen toimialajakauma.

	Lähetetyt		Saapuneet	
	lkm	%	lkm	%
Sairaus- ja vammaisjärjestöt	421	34	67	37
Ikääntyneiden järjestöt	357	29	63	35
Lapsi- ja perhetyön järjestöt	158	13	19	11
Monialajärjestöt	151	12	8	4
Mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusjärjestöt	102	8	15	8
Omaisjärjestöt	18	1	4	2
Työllisyyden edistäminen ja työttömien järjestöt	13	1	4	2
Yleisen terveyden ja hyvinvoinnin järjestöt	9	1	0	0
Nuorisoalan järjestöt	5	0	0	0
Yhteensä	1234	100	180	100

Aineiston analyysi

Kysely sisälsi strukturoituja ja avoimia kysymyksiä. Aineiston analyysissä on käytetty siten sekä määrällisiä että laadullisia analysointitapoja. Analysointi on toteutettu ensisijaisesti kuvailevin menetelmin: suorina

jakaumina ja ristiintaulukointeina. Ristiintaulukoinneissa on hyödynnetty khiin neliö -riippumattomuustestiä.

Tuloksia on ryhmitelty ensisijaisesti vertailemalla valtakunnallisten ja paikallisten yhdistysten näkemyksiä ja paikallisyhdistysten osalta myös eri toimialoja keskenään. Tulosten raportoinnissa käytetään taulukoita, palkki- ja pylväsdiagrammeja sekä muuta havainnollistavaa grafiikkaa.

Tutkimusaineisto sisältää myös avovastauksia, joiden avulla on kerätty yksilöidympää tietoa. Avovastauksia on analysoitu luokittelemalla ja teemoittelemalla. Avovastauksista poimittuja suoria lainauksia käytetään havainnollistamaan saatuja tutkimustuloksia.

Toteutuksesta ovat vastanneet tutkijat Juha Peltosalmi ja Anne Eronen sekä erityisasiantuntijat Anna Järvinen ja Pia Londén SOSTE:sta.

3 Tulokset

3.1 Järjestöjen kohtaamien ihmisten toimeentulon heikentyminen

Paikallisyhdistyksiltä ja valtakunnallisilta järjestöiltä tiedusteltiin, missä määrin niiden toimintaan vuonna 2024 osallistuneiden ihmisten kohtaamisissa on tullut esiin ihmisten toimeentulon heikentyminen. Vajaa puolet (45 %) kyselyyn vastanneista paikallisyhdistyksistä ja noin kaksi kolmasosaa valtakunnallisista järjestöistä (65 %) ilmoitti toimeentulon heikentymisen tulleen esiin paljon tai melko paljon (taulukko 3). Noin kolmasosa paikallisista yhdistyksistä (33 %) ja valtakunnallisista järjestöistä (32 %) arvioi, että se on tullut esiin jonkin verran. Paikallisyhdistyksistä runsaalla viidesosalla (22 %) ja valtakunnallisista järjestöistä neljällä prosentilla toimintaan osallistuneiden ihmisten toimeentulon heikentyminen on tullut esiin korkeintaan vähän.

Kyselyyn vastanneiden paikallisyhdistysten määrä mahdollistaa tulosten tarkastelun myös toimialoittain. Toimeentulon heikentyminen on tullut esiin paljon tai melko paljon etenkin mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksissä (85 %), työllisyyden edistämiseen liittyvissä yhdistyksissä (75 %) sekä lapsi- ja perheyön yhdistyksissä (63 %). Ikääntyneiden yhdistyksistä vain runsas neljäsosa (29 %) tunnisti toimeentulon heikentymisen tulleen esiin vähintään melko paljon.

Taulukko 3. Toimeentulon heikentymisen esiintulo järjestöjen toimintaan osallistuneiden ihmisten kohtaamisissa vuonna 2024.

Toimiala	Paljon/melko paljon	Jonkin verran	Ei lainkaan/vain vähän	
	%	%	%	n
Paikallisyhdistykset	45	33	22	176
<i>Mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistykset</i>	85	8	8	13
<i>Työllisyyden edistäminen ja työttömien yhdistykset</i>	75	25	0	4
<i>Lapsi- ja perhetyön yhdistykset</i>	63	26	11	19
<i>Monialayhdistykset</i>	50	38	13	8
<i>Omaisyyhdistykset</i>	50	25	25	4
<i>Sairaus- ja vammayhdistykset</i>	44	35	21	66
<i>Ikääntyneiden yhdistykset</i>	29	39	32	62
Valtakunnalliset järjestöt	65	32	3	57

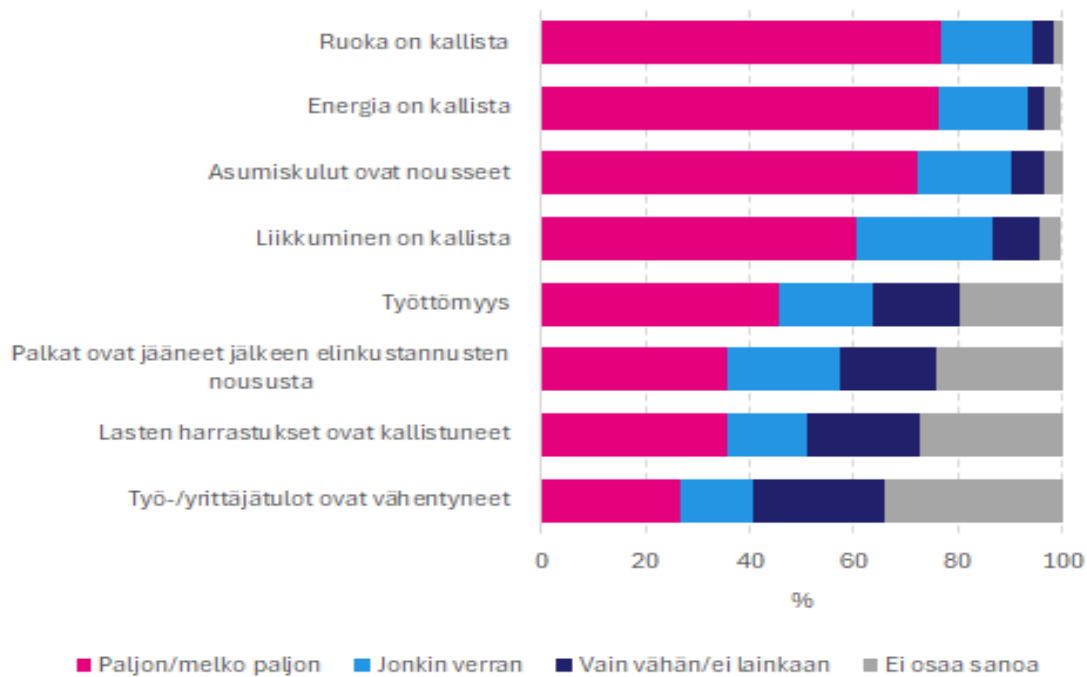
3.2 Syitä ihmisten toimeentulon heikentymiseen

Elinkustannusten nousun vaikutukset

Paikallisyhdistyksiä ja valtakunnallisia järjestöjä pyydettiin arvioimaan, missä määrin eri asiat vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten taloustilanteen heikentymiseen. Kysymyksessä tiedusteltiin, minkä verran siihen vaikuttavat energian, ruuan, liikkumisen ja lasten harrastusten kalleus, asumiskulujen nousu, työ- ja yrittäjätulojen vähentyminen, työttömyys sekä palkkojen jääminen jälkeen elinkustannusten noususta.

Vastaajien näkemysten mukaan kysytyistä tekijöistä eniten tilanteeseen ovat vaikuttaneet ruuan, energian ja asumiskulujen kalleus (kuvio 1). Vähintään melko paljon vaikutusta nähdään olevan yleisimmin ruuan kalleudella (77 %), mutta lähes yhtä usein energian kalleudella (76 %) ja asumiskulujen nousulla (72 %). Vajaa kaksi kolmasosaa (61 %) vastaajista pitää liikkumisen kalleutta toimintaansa osallistuvien taloustilannetta paljon tai melko paljon heikentävänä tekijänä.

Lähes puolet arvioi työttömyyden (46 %) ja kolmasosa lasten harrastusten kallistumisen (36 %) ja palkkojen jäämisen jälkeen elinkustannuksista (36 %) vaikuttavan vähintään melko paljon taloustilanteen heikentymiseen. Noin joka neljäs (27 %) näkee työ-/yrittäjätulojen vähentymisen vaikuttavan siihen paljon tai melko paljon.

Kuvio 1. Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen arviot, missä määrin eri asiat vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten talustilanteen heikentymiseen.

Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen arviot ihmisten talustilannetta heikentäneistä tekijöistä on esitetty erikseen liitteissä 1 ja 2. Vastaajatahojen välillä on hieman prosentuaalisia eroja siinä, kuinka merkittävänä kutakin tekijää pidetään, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Lisäksi molemmilla vastaajaryhmillä eri tekijät asettuvat keskenään lähes samaan tärkeysjärjestykseen.

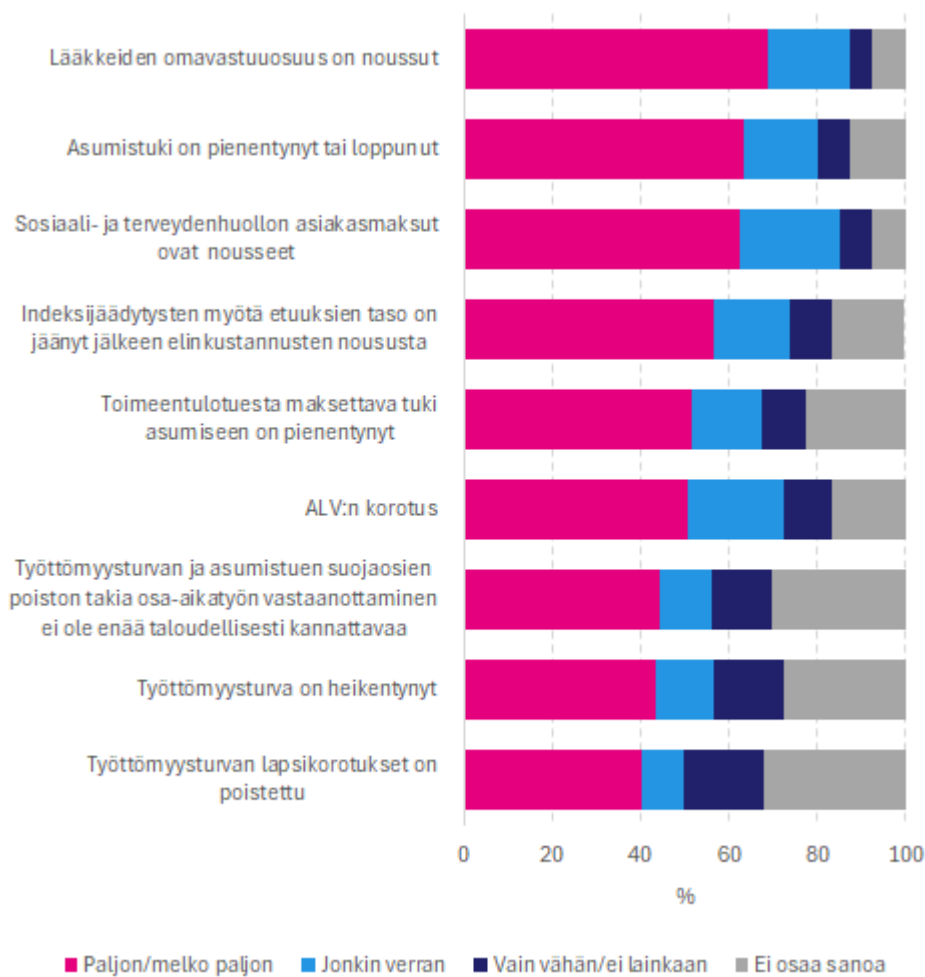
Sosiaaliturvaetuksien leikkauksien ja eräiden maksujen korotusten vaikutukset

Vastaajilta kysyttiin, minkä verran he arvioivat eri leikkausten vaikuttavan kohtaamiensa ihmisten talustilanteen heikentymiseen. Kantaa pyydettiin ottamaan erilaisiin asumistukea ja työttömyysturvaa koskeviin muutoksiin, eri etuuksien indeksijäädytyksiin sekä maksujen korotuksista arvonlisäveron, lääkkeiden omavastuun ja asiakasmaksujen korotukseen.

Yleisimmin (63–69 %) järjestöt katsoivat kohtaamiensa ihmisten toimeentulon heikentyneen lääkkeiden omavastuuosuuden ja asiakasmaksujen nousun vuoksi sekä asumistuen pienentymisen vuoksi (kuvio 2). Hieman yli puolet arvioi etuuksien tason jäämisen jälkeen elinkustannusten noususta indeksijäädytysten myötä (56 %), toimeentulotuesta asumiseen maksettavan tuen pienentymisen (52 %) sekä arvonlisäveron korotuksen (51 %) vaikuttavan vähintään melko paljon ihmisten talustilanteen heikentymiseen.

Alle puolet pitää työttömyysturvan heikentymistä (44 %) ja työttömyysturvan lapsikorotusten poistoa (40 %) melko paljon tai paljon ihmisten talustilannetta heikentävänä. Alle puolet (44 %) arvioi myös, että ihmisten talustilannetta heikentää vähintään melko paljon se, ettei työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poiston takia ole enää taloudellisesti kannattavaa vastaanottaa osa-aikatyötä.

Vastaajat nimesivät muiksi talustilanteen heikentymiseen vaikuttaneiksi leikkauksiksi esimerkiksi eläkkeiden verotuksen, hoitotarvikkeiden muuttumisen osittain omakustanteiseksi, Kelakyytöoikeuden kapenemisen, kotitalousvähennyksen leikkaukset, kuntoutusrahan vähennyksen sekä opintososiaalisten etuuksien karsimiset.

Kuvio 2. Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen arviot, missä määrin eri leikkaukset vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten taloustilanteen heikentymiseen.

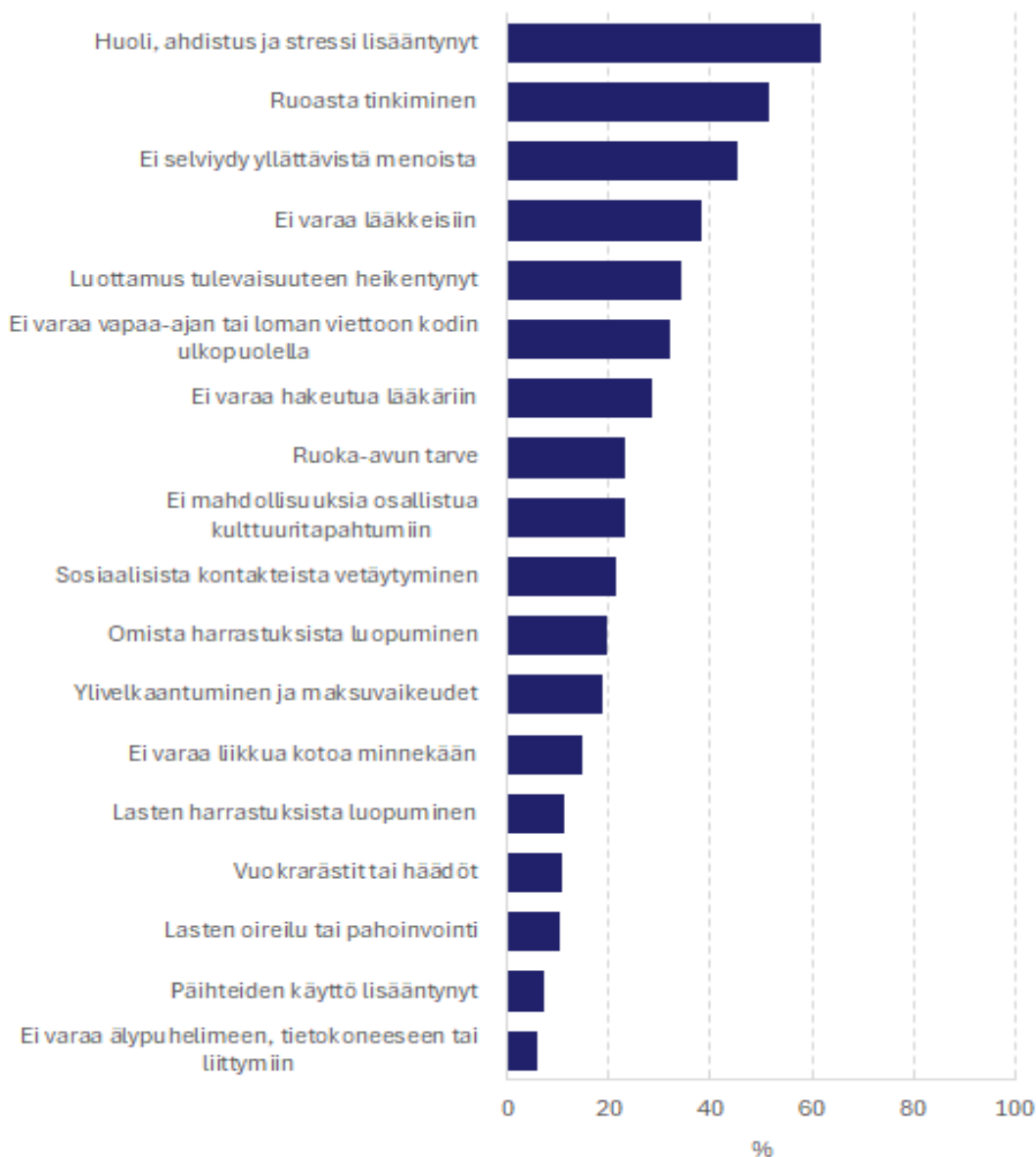
Liitteisiin 3 ja 4 on koottu erikseen paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen näkemykset kysyttyjen leikkausten vaikutuksista. Tarkastelusta havaitaan, että paikallisyhdistykset arvioivat vaikutuksiltaan suurimmiksi lääkkeiden omavastuuosuuden nousun sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen nousun. Valtakunnalliset järjestöt korostavat puolestaan asumistuen pienentymistä tai loppumista sekä toimeentulotuesta asumiseen maksettavan tuen pienentymistä. Vastaajaryhmien arvioiden väliset erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä.

3.3 Toimeentulon heikkenemisen vaikutukset ihmisten elämään

Vastaajilta tiedusteltiin heidän näkemystään siitä, millaisia vaikutuksia toimeentulon heikkenemisellä on ollut järjestöjen toiminnassa mukana olevien ihmisten elämään. Yleisin arvio on huolen, ahdistuksen ja stressin lisääntyminen, jonka tunnistaa lähes kaksi kolmesta (62 %) vastaajasta (kuviokuva 3). Noin joka toinen pitää toimeentulon heikkenemisen seurauksina ruuasta tinkimistä (51 %) ja sitä, ettei selviydytä yllättävistä menoista (46 %). Noin kolmasosa vastaajista näkee heikentyneen toimeentulon aiheuttavan sen, ettei ole varaa lääkkeisiin (38 %), luottamus tulevaisuuteen on heikentynyt (34 %), eikä ole varaa vapaa-ajan tai loman viettoon kodin ulkopuolella (32 %).

Runsa neljäsosa vastaajista arvioi, että heikentyneen toimeentulon vuoksi ei ole varaa hakeutua lääkäriin (28 %) ja että tilanne on synnyttänyt ruoka-avun tarvetta (23 %) sekä estänyt mahdollisuuksia osallistua kulttuuritapahtumiin (23 %). Noin joka viides näkee seurauksena sosiaalisista kontakteista vetäytymisen (21 %), omista harrastuksista luopumisen (20 %) sekä ylivelkaantumisen ja maksuvaikeudet (19 %).

Useampi kuin joka kymmenes vastaaja nimeää heikentyneen toimeentulon seurauksiksi vuokratästit ja häädot (11 %), lasten harrastuksista luopumisen (11 %) tai sen, ettei ole varaa liikkua kotoa minnekään (15 %). Joka kymmenennen mukaan toimeentulo-ongelmista seuraa lasten oireilua tai pahoinvointia (10 %), seitsemän prosentin mukaan lisääntynyttä päihteiden käyttöä ja kuuden prosentin mukaan ei ole varaa älypuheliimeen, tietokoneeseen tai liittymiin.

Kuvio 3. Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen arviot, millaisia vaikutuksia toimeentulon heikkenemisellä on ollut niiden toiminnassa mukana olevien ihmisten elämään.

Liitteeseen 5 on koottu erikseen paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen näkemykset toimeentulon heikkenemisen vaikutuksista niiden toiminnassa mukana olevien ihmisten elämään. Tarkastelusta havaitaan, että kummankin vastaajaryhmän vaikutusarvioissa korostuvat huolen, ahdistuksen ja stressin lisääntyminen sekä ruuasta tinkiminen. Valtakunnallisista järjestöistä vielä paikallisyhdistyksiä suurempi osa arvioi toimeentulon heikkenemisen lisäävän huolta, ahdistusta ja stressiä, mutta myös ylivelkaantumista ja maksuvaikeuksia. Paikallisyhdistykset arvioivat valtakunnallisia järjestöjä yleisemmin toimeentulon heikkenemisen heijastuvan vapaa-ajan toimintaan, kuten mahdollisuuksiin osallistua kulttuuritapahtumiin sekä vapaa-ajan tai loman viettoon kodin ulkopuolella.

Vastaajilta tiedusteltiin, millainen on kuluvan vuoden aikana esille tullut tyypillinen tilanne ihmisten taloudellisesta ahdingosta. Sekä paikallisyhdistykset että valtakunnalliset järjestöt kuvasivat tekstivastauksissaan useimmin tilanteita, joissa ihmisillä ei ole rahaa ruokaan ja lääkkeisiin, tai varaa mennä lääkäriin.

”Paristoja ei ole varaa ostaa kuin toiseen kuulolaitteeseen, vaikka olisi laitteet molemmissa korvissa.” (paikallisyhdistys)

Paikallisyhdistysten vastauksissa nousi esille, että jäsenillä ei ole enää varaa osallistua yhdistyksen järjestämään toimintaan, kuten retkiin tai kulttuuritapahtumiin tai esimerkiksi maksaa perhekerhon euron kahvimaksua. Muutamit yhdistykset myös kertoivat, että ihmisten taloudellinen tilanne näkyy niin, että heillä ei ole varaa maksaa yhdistyksen jäsenmaksua.

”Meillä ei ole koskaan ennen ollut tällaista tilannetta, että yhdistyksen jäsenillä on näin paljon maksamattomia jäsenmaksuja. Se, että yhdistykseltämme jää jäsenmaksuja saamatta vaikuttaa myös yhdistyksen toimintaan heikentävästi.” (paikallisyhdistys)

Valtakunnallisten järjestöjen vastauksissa taas nousivat esille ihmisten maksuvaikeudet ja velkaantuminen.

”Kustannusten nousu estää esimerkiksi vuokratilain hoidon, rahaa ei jää ruokaan ja pakollisten maksujen hoitoon. Asuminen vaarantuu.” (valtakunnallinen järjestö)

Molemmissa vastaajaryhmissä ihmisten taloudellisen tilanteen heikkeneminen näkyi yleisesti myös ihmisten huolena tulevaisuudesta, toivottomuutena, ahdistuksena ja masennuksena.

”Vanhemmat ovat stressaantuneita ja huolissaan perheen pärjäämisestä. Mielenterveys on koetuksella.” (paikallisyhdistys)

”Ihminen on tilanteesta niin stressaantunut, että hänen työ- ja toimintakykynsä on alentunut tai mennyt. Hänellä on vaikeuksia pitää huolta itsestään ja läheisistään. Sosiaalinen piiri on kaventunut ja tulevaisuus pelottaa.” (valtakunnallinen järjestö)

Molemmat vastaajaryhmä kertoivat myös, että ihmisillä ei ole varaa liikkua kotoaan mihinkään, mikä aiheuttaa sosiaalista eristäytymistä ja syrjäytymistä.

3.4 Järjestöjen toiminnan kysynnän lisääntyminen ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi

Paikallisyhdistyksiä ja valtakunnallisia järjestöjä pyydettiin arvioimaan, missä määrin niiden tarjoaman avun kysyntä on lisääntynyt ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi (taulukko 4). Vajaalla puolella (43 %) paikallisyhdistyksistä ja yli kahdella kolmasosalla valtakunnallisista järjestöistä (70 %) kysyntä on lisääntynyt selvästi tai jonkin verran. Noin joka neljännellä (23–24 %) järjestöllä toiminnan kysyntä on pysynyt ennallaan. Kymmenesosalla paikallisyhdistyksistä (10 %) ja kahdella prosentilla valtakunnallisista järjestöistä niiden tarjoaman avun kysyntä on vähentynyt jossain määrin tai selvästi.

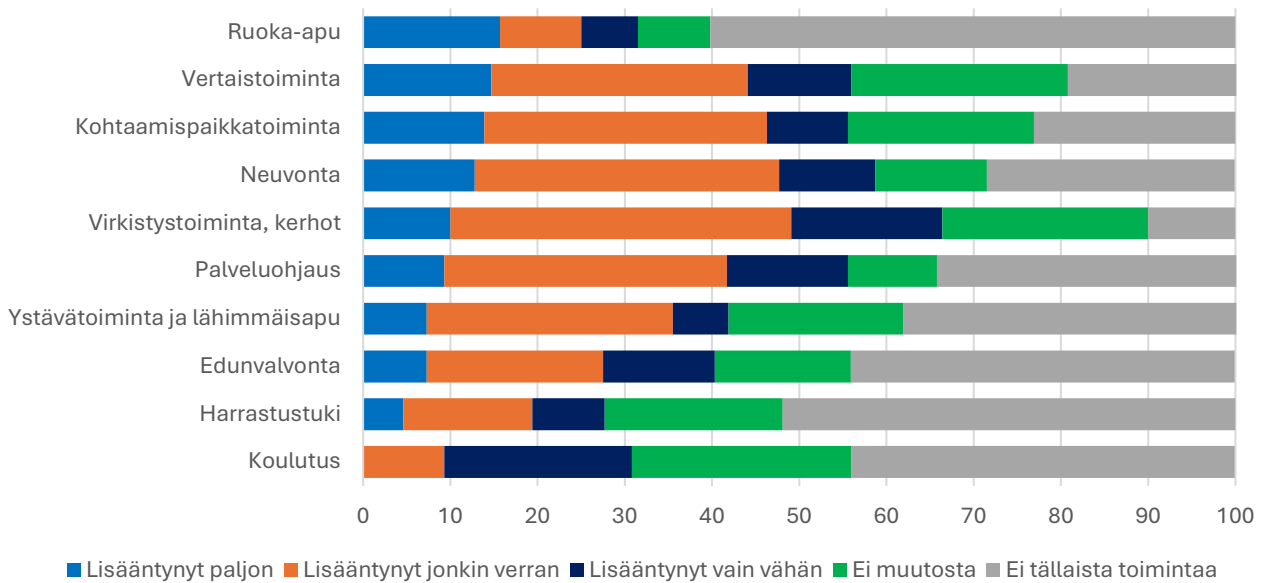
Paikallisyhdistyksissä avun kysyntä on lisääntynyt keskimääräistä yleisemmin mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksissä (85 % yhdistyksistä), lapsi- ja perhetyön yhdistyksissä (79 %), työllisyyden edistämiseen liittyvissä yhdistyksissä (75 %) ja omaisyhdistyksissä (50 %). Taloudeltaan suurissa ja henkilöstöä palkanneissa paikallisyhdistyksissä kysyntä on lisääntynyt yleisemmin kuin pienissä pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä (liite 6). Valtakunnallisten järjestöjen tarjoaman avun kysynnän muutoksessa ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen välillä.

Taulukko 4. Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen tarjoaman avun kysynnän muutos ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi.

	Lisääntynyt selvästi / jonkin verran	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt selvästi / jos-sain määrin	Ei osaa sanoa	
	%	%	%	%	n
Paikallisyhdistykset	43	24	10	23	166
<i>Mielenterveys, päihde- ja riippuvuusyhdistykset</i>	85	8	0	8	13
<i>Lapsi- ja perhetyön yhdistykset</i>	79	16	5	0	19
<i>Työllisyyden edistäminen ja työttömien yhdistykset</i>	75	0	0	25	4
<i>Omaisyhdistykset</i>	50	25	25	0	4
<i>Monialayhdistykset</i>	43	14	14	29	7
<i>Ikääntyneiden yhdistykset</i>	32	25	9	34	56
<i>Sairaus- ja vammayhdistykset</i>	32	32	13	24	63
Valtakunnalliset järjestöt	70	23	2	5	57

Paikallisyhdistyksiltä ja valtakunnallisilta järjestöiltä kysyttiin vielä lähemmin, miten ihmisten taloustilanteen heikkeneminen on vaikuttanut niiden eri toimintamuotojen kysyntään (kuvio 4). Paikallisyhdistyksissä paljon kysyntäänsä ovat lisänneet yleisimmin ruoka-apu (16 % yhdistyksistä), vertaistoiminta (15 %), kohtaamispaikkatoiminta (14 %), neuvonta (13 %), virkistys- ja kerhotoiminta (10 %) sekä palveluohjaus (9 %).

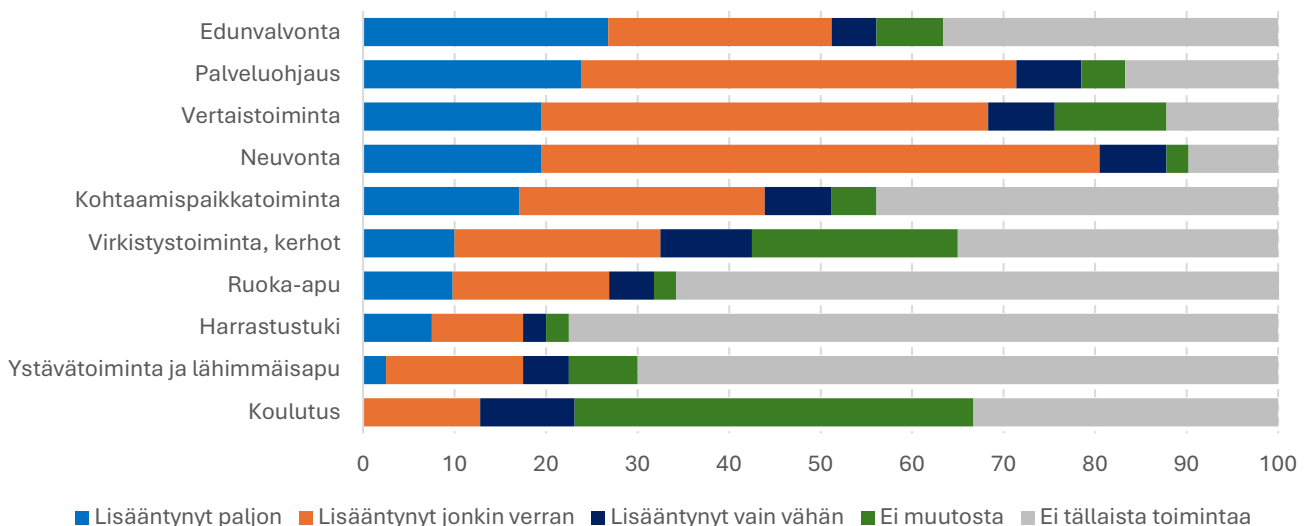
Vähintään jonkin verran kysyntä on lisääntynyt noin puolella paikallisyhdistyksistä virkistys- ja kerhotoiminnassa (49 % yhdistyksistä), neuvonnassa (48 %), kohtaamispaikkatoiminnassa (46 %), vertaistoiminnassa (44 %) ja palveluohjauksessa (42 %).

Kuvio 4. Paikallisyhdistysten arviot, miten ihmisten taloustilanteen heikkeneminen on vaikuttanut niiden toiminnan kysyntään.

Valtakunnallisissa järjestöissä eri toimintamuotojen kysynnän muutos eroaa jonkin verran paikallisyhdistyksissä tapahtuneesta (kuvio 5). Valtakunnallisissa järjestöissä paljon kysyntäänsä ovat lisänneet yleisimmin edunvalvonta (27 % järjestöistä), palveluohjaus (24 %), neuvonta (20 %) sekä vertaistoiminta (20 %).

Vähintään jonkin verran kysyntä on lisääntynyt neljällä viidestä (81 %) järjestöstä neuvonnassa, palveluohjauksessa lähes kolmella neljästä (71 %) järjestöstä ja vertaistoiminnassa kahdella kolmesta (68 %) järjestöstä.

Kuvio 5. Valtakunnallisten järjestöjen arviot, miten ihmisten taloustilanteen heikkeneminen on vaikuttanut niiden toiminnan kysyntään eri toimintamuodoissa.

Paikallisyhdistyksiltä ja valtakunnallisilta järjestöiltä tiedusteltiin vielä, missä määrin ne ovat mielestään pystyneet vastaamaan lisääntyneisiin tuen tarpeisiin. Vastajien näkemykset jakaantuvat varsin tasaisesti kahdella: noin puolet paikallisyhdistyksistä (51 %) ja hieman yli puolet valtakunnallisista järjestöistä (58 %) arvioi kyenneensä vastaamaan kysyntään täysin tai melko riittävästi, ja vajaa puolet (42–49 %) melko tai täysin riittämättömästi (taulukko 5).

Paikallisyhdistyksistä toiminnan lisääntyneeseen kysyntään vastaamistaan pitää riittävänä keskimääräistä suurempi osa paikallisista mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksistä (62 %), ikääntyneiden yhdistyksistä (54 %) sekä lapsi- ja perhetyön yhdistyksistä (53 %).

Taloudeltaan pienet ja pelkin vapaaehtoisvoimin toimivat paikallisyhdistykset arvioivat kysyntään vastaamisen onnistuneen paremmin kuin suuret ja henkilöstöä palkanneet yhdistykset (liite 7). Tätä tulosta tarkasteltaessa on huomattava, että suurissa ammatillisesti toimivissa paikallisyhdistyksissä toiminnan kysynnän kasvu nähdään suurempana, jolloin myös siihen vastaaminen on haasteellisempaa. Taloudeltaan eri kokoisten valtakunnallisten järjestöjen välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa toiminnan lisääntyneeseen kysyntään vastaamisessa.

Taulukko 5. Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen arviot, missä määrin ne ovat pystyneet vastaamaan lisääntyneisiin tuen tarpeisiin.

	Täysin tai melko riittävästi	Melko tai täysin riittämättömästi	
	%	%	n
Paikallisyhdistykset	51	49	105
<i>Mielenterveys, päihde ja riippuvuusyhdistykset</i>	62	38	13
<i>Ikääntyneiden yhdistykset</i>	54	46	35
<i>Lapsi- ja perhetyön yhdistykset</i>	53	47	15
<i>Sairaus- ja vammayhdistykset</i>	48	52	31
<i>Monialayhdistykset</i>	40	60	5
<i>Omaisyyhdistykset</i>	33	67	3
<i>Työllisyyden edistäminen ja työttömien yhdistykset</i>	33	67	3
Valtakunnalliset järjestöt	58	43	40

Niistä paikallisyhdistyksistä ja valtakunnallisista järjestöistä, jotka pystyivät vastaamaan avuntarpeeseen melko tai täysin riittämättömästi, suurin osa kertoi syyksi, että niillä ei ole riittävästi taloudellisia resursseja. Erityisesti paikallisyhdistyksissä syynä kerrottiin olevan myös pula vapaaehtoisista.

”Yhdistys toimii pienten avustusten varassa vapaaehtoisvoimin.” (paikallisyhdistys)

Lisäksi muutama vastaaja kertoi, että heillä ei ole tarjota sellaisia palveluja, esimerkiksi ruokajakelua, jolla pystyisi ihmisiä auttamaan. Muutamassa vastauksessa tuli myös esiin, että yhteiskunnalla ei ole tarjota avun tarvisijoille sellaisia palveluja, joihin järjestöt voisivat ohjata ihmisiä, tai järjestöt eivät pysty vaikuttamaan viranomaisten päätöksiin.

”Voimme antaa neuvoja ja tarjota tietoa sekä palveluohjausta, mutta emme voi tehdä sosiaaliturvaa paremmaksi.” (valtakunnallinen järjestö)

Vapaan sanan -osiossa järjestöt toivat esille muun muassa näkemyksiä pienituloisiin ihmisiin osuvien leikkausten epäreiluidesta sekä kentällä koetusta turhautumisesta ja riittämättömyyden tunteista ihmisten vaikeiden tilanteiden edessä.

"Täällä ruohonjuuritasolla kyllä tuntuu aivan järkyttävältä nämä kyseiset päätökset. Me emme elä utopistisessa ihmemaassa, jossa kaikki ihmiset ovat työkuntoisia tai että niitä työpaikkoja noin vain olisi kaikille tarjolla." (paikallisyhdistys)

"Tuntuu kohtuuttomalta, että juuri omaishoitoperheisiin kohdistuvat niin hyvinvointialueiden leikkaukset kuin toimeentulon leikkaukset ja järjestöleikkaukset. Toimeentulon tiukentuessa jäädytään yhä enemmän neljän seinän sisään, ilman hengähdyshetkiä ja sosiaalisia kontakteja, jolloin vaarana on hoivasuhteen kärjistyminen, uupuminen ja hoivan määrän lisääntyminen yhdestä kahteen, mikä tulee aiheuttamaan merkittäviä lisäkustannuksia yhteiskunnalle." (paikallisyhdistys)

"Riittämättömyyden tunne on jatkuvasti läsnä, vaikka yritämme parhaamme ja teemme tätä vapaaehtoistyönä." (paikallisyhdistys)

"Nyt leikataan monin eri tavoin niiltä yhteiskunnan heikoimmilta, jotka apua oikeasti tarvitsevat. Hyvinvointivaltio romutetaan pala palalta." (valtakunnallinen järjestö)

Monia huolestutti ihmisten pärjääminen tilanteessa, joissa etuuksia leikataan, palveluihin on yhä vaikeampi päästä ja myös järjestöjen resursseja leikataan.

"Yhtälö on vaikea tai lähes mahdoton, kun julkiset palvelut menevät koko ajan kauemmas ihmisistä ja järjestöjen toimintaedellytyksiä heikennetään. Kuka enää on siellä, missä pienen ihmisen tarpeet ovat?" (paikallisyhdistys)

"Kokemus siitä, että ei selviä, ei ole tärkeä ja arvokas yhteiskunnan jäsen tuottaa pahoinvointia, lisää päihdeongelmia ja ulkopuolisuuden tunnetta." (paikallisyhdistys)

"Asiakkaidemme työ- ja toimintakyky ei ainakaan sillä parane, että he istuvat kotona ilman toivoa siitä, että heillekin voi tapahtua jotain hyvää". (valtakunnallinen järjestö)

Vastaajat toivat myös esille, että ihmisten toimeentulon heikkenemisen pahimmat vaikutukset ovat vasta tulossa, kun kaikki leikkaukset realisoituvat.

"Toimeentulon heikkenemisen "suuri aalto" on vasta edessäpäin, kun kaikki leikkaukset alkavat vaikuttaa." (paikallisyhdistys)

"Hirvittää edes ajatella, mikä on tilanne parin vuoden päästä, kun yhdistykset eivät kykene vastaamaan ihmisten tarpeisiin. Kuinka kovasti kasvaa mielenterveysongelmat, kuinka paljon siitä kaatuu omaisten harteille ja miten omaiset jaksavat sekä kuinka paljon kasvaa itsemurhatilastot." (paikallisyhdistys)

"Tilanne tulee näyttäytymään tulevina vuosina vielä merkittävästi nykyistä pahempana, kun resurssit edelleen heikkenevät, työttömyys edelleen lisääntyy, hyvinvointialueet ja jatkossa

työllisyysalueet eivät saa toimintaansa vielä organisoitua kovin ihmisläheisellä tavalla ja mitä suurimmassa määrin haavoittuvassa asemassa olevien perheiden lapset joutuvat korona-iskujen jälkeen heti lisääntyvän kurjuuden ja vähenevän tuen puristuksiin.” (valtakunnallinen järjestö)

4 Johtopäätökset

Ihmisten toimeentulon heikentyminen sekä sen syyt ja vaikutukset tunnistetaan järjestöissä

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toiminnassa tunnistetaan ihmisen toimeentulon heikentyminen. Kaksi kolmasosaa valtakunnallisista järjestöistä (65 %) ja lähes puolet paikallisyhdistyksistä (45 %) kertoo, että niiden toimintaan vuonna 2024 osallistuneiden ihmisten kohtaamisissa toimeentulon heikentyminen on tullut esiin paljon tai melko paljon. Muita korostuneemmin se on näkynyt mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksissä, työllisyyden edistämiseen liittyvissä yhdistyksissä sekä lapsi- ja perhetyön yhdistyksissä.

Järjestöjen näkemysten mukaan eniten ihmisten taloustilannetta heikentävät ruuan, energian ja asumiskulujen kalleus. Noin kaksi kolmasosaa vastaajista arvioi niiden vaikuttavan melko paljon tai paljon ihmisten talouden heikentymiseen. Myös liikkumisen kalleutta ja työttömyyttä pidetään varsin yleisesti toimeentuloa heikentävinä tekijöinä.

Erilaiset sosiaaliturvaetuuksien leikkaukset ja maksujen korotukset ovat merkittävä syy ihmisten talousahdinkoon. Selvä enemmistö (63–69 %) vastaajista arvioi lääkkeiden omavastuuosuuden nousun, asumistuen pienentymisen tai loppumisen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen nousun vaikuttavan melko paljon tai paljon ihmisten taloustilanteen heikentymiseen. Rungas puolet (51–56 %) arvioi etuuksien tason jäämisen jälkeen elinkustannusten noususta indeksijäädysten myötä, toimeentulotuesta asumiseen maksettavan tuen pienentymisen sekä arvonlisäveron korotuksen heikentävän vähintään melko paljon ihmisten taloustilannetta.

Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen vastauksissa korostuvat hieman eri syyt. Paikallisyhdistykset arvioivat vaikutuksiltaan suurimmiksi lääkkeiden omavastuuosuuden nousun sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen nousun, ja valtakunnalliset järjestöt asumistuen pienentymisen tai loppumisen sekä toimeentulotuesta asumiseen maksettavan tuen pienentymisen.

Toimeentulon heikkeneminen heijastuu monin tavoin ihmisten elämään. Paikallisyhdistykset ja valtakunnalliset järjestöt tunnistivat toiminnassaan kohtaamallaan ihmisillä vaikutuksena yleisimmin huolen, ahdistuksen ja stressin lisääntymisen. Näin vastasi lähes kaksi kolmesta (62 %) vastaajasta. Noin joka toinen (46–51 %) pitää toimeentulon heikkenemisen seurauksina ruuasta tinkimistä ja sitä, ettei selviydytä yllättävistä menoista. Noin kolmasosa (32–38 %) vastaajista näkee heikentyneen toimeentulon aiheuttavan sen, ettei ole varaa lääkkeisiin tai vapaa-ajan ja loman viettoon kodin ulkopuolella ja että luottamus tulevaisuuteen on heikentynyt.

Järjestöjen tarjoaman avun kysyntä on lisääntynyt ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi

Vajaalla puolella (43 %) paikallisyhdistyksistä ja yli kahdella kolmasosalla (70 %) valtakunnallisista järjestöistä niiden tarjoaman avun kysyntä on lisääntynyt selvästi tai jonkin verran ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi. Keskimääräistä yleisemmin näin on käynyt mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksissä, lapsi- ja perhetyön yhdistyksissä, työllisyyden edistämiseen liittyvissä yhdistyksissä ja omaisyhdistyksissä.

Eri toimintamuodoista kysyntä on lisääntynyt vähintään jonkin verran noin puolella paikallisyhdistyksistä virkistys- ja kerhotoiminnassa, neuvonnassa, kohtaamispaikkatoiminnassa, vertaistoiminnassa ja palveluohjauksessa.

Valtakunnallisissa järjestöissä kysyntä on lisääntynyt vähintään jonkin verran neljällä viidestä järjestöstä neuvonnassa, lähes kolmella neljästä järjestöstä palveluohjauksessa ja kahdella kolmesta järjestöstä vertaistoiminnassa.

Noin puolet paikallisyhdistyksistä (51 %) ja yli puolet valtakunnallisista järjestöistä (58 %) arvioi kyenneensä vastaamaan toimintansa lisääntyneeseen kysyntään täysin tai melko riittävästi. Vajaa puolet (42–49 %) on pystynyt siihen täysin tai melko riittämättömästi ja syynä on yleisimmin ollut resurssien puute.

Paikallisyhdistyksistä toiminnan lisääntyneeseen kysyntään vastaamistaan pitää riittävänä keskimääräistä suurempi osa paikallisista mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusyhdistyksistä, ikääntyneiden yhdistyksistä sekä lapsi- ja perhetyön yhdistyksistä.

Paikallisyhdistysten vastauksissa nousivat esille myös ihmisten heikentyneen taloustilanteen tuomat esteet osallistua toimintaan: kaikilla ei ole enää varaa osallistua yhdistyksen järjestämään toimintaan, kuten retkiin ja kulttuuritapahtumiin tai maksaa kerhon kahvimaksua tai jäsenmaksua.

Järjestöt ovat tiukoilla ihmisten lisääntyvän avuntarpeen ja omien niukenevien resurssiensa vuoksi

Sosiaali- ja terveysjärjestöt toimivat erityisissä ja usein haastavissa elämäntilanteissa olevien ihmisten tukemiseksi ja auttamiseksi. Ne kohtaavat toiminnassaan muun muassa pitkäaikaissairaita, vammaisia, ikääntyneitä, työttömiä sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujia. Erityisesti näitä ryhmiä koskettavat ajankohtaiset sosiaalietuuksien leikkaukset ja korkeat elinkustannukset. Samaan aikaan hyvinvointialueiden heikko taloustilanne heikentää palvelujen saatavuutta.

Vastaajien mukaan nyt nähdään ajankohtaisista sosiaaliturvan leikkauksista ja erilaisten maksujen nostosta vasta alkuvaiheen vaikutuksia, sillä osa muutoksista on tullut voimaan syksyn 2024 aikana. Lisäksi sosiaaliturvaan ja eräisiin maksuihin valmistellaan lisää tiukennuksia syksyn ja ensi vuoden aikana. Huolestuttavaa on se, että vaikutukset kasautuvat pitkälti samoille pienituloisille ihmisille ja perheille, joista iso osa on jo kohdannut raskaasti viime vuosien kohonneet elinkustannukset.

Toimeentulo-ongelmien seuraukset vyöryvät julkisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Järjestöt ovat jo tunnistaneet tilanteen vaikutukset omassa toiminnassaan: sen kysyntä ja tarve on lisääntynyt. Yhtälö on huolestuttava, sillä järjestöjen mahdollisuudet toimia perinteisessä roolissaan julkisten palvelujen ja tuen saannin vajeiden paikkaajina ja palvelujen kehittäjinä apua tarvitseville ihmisille ovat vakavasti uhattuna valtionavustusten tuntuvien leikkausten vuoksi. Ne kaventavat järjestöjen toimintaedellytyksiä ja mahdollisuuksia tarjota erilaista apua, tukea ja neuvontaa erityisissä ja haastavissa elämäntilanteissa oleville ihmisille. Avustusleikkaukset tulevat näkymään jo vuodesta 2025 lähtien järjestöjen henkilöstön ja toiminnan supistumisena.

Tämänhetkissäkin tilanteessa vain noin puolet järjestöistä on kyennyt vastaamaan mielestään edes melko riittävästi toimintansa lisääntyneeseen kysyntään. Lisäksi vain suhteellisen harvat järjestöt pystyvät auttamaan ihmisiä taloudellisissa ongelmissa, esimerkiksi ruoka-avun tai asunnon muodossa. Järjestötyöntekijöitä turhauttavat tilanteet, joissa sosiaaliturva on täysin riittämätön ihmisen elämäntilanteessa tai tuentarvitsijaa ei voi ohjata hänen tarvitsemiinsa julkisiin palveluihin, koska niitä ei ole tai niihin ei pääse.

Lähteet

Järjestöbarometri 2024 (2024). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Juha Peltosalmi, Anne Eronen, Pia Londén, Petri Ruuskanen. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki. Saatavilla:

<https://www.soste.fi/ajankohtaista/tutkimus/jarjestobarometri/>

Kela 2024. Sosiaaliturvaan valmistellaan monia muutoksia. Artikkelit 18.9.2024. Saatavilla:

<https://www.kela.fi/ajankohtaista/sosiaaliturvaan-valmistellaan-monia-muutoksia-vuodelle-2025#muutoksia-yleiseen-asumistukeen-2025>

Kelan tietotarjotin 2024. Viitattu 25.10.2024. Saatavilla: <https://tietotarjotin.fi/tietopaketti/1030399/tietopaketti-sosiaaliturvamuutosten-seuranta>.

Kestilä, Laura & Satu Kapiainen, Merita Mesiäislehto ja Pekka Rissanen (toim.) 2022. Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/144268>

PTT 2024. PTT:n, Kiinteistöliiton ja Omakotiliiton selvitys 20.8.2024. Asumismenojen kasvu jatkuu viime vuotta loivempana. Saatavilla: <https://www.ptt.fi/pttn-kiinteistoliiton-ja-omakotiliiton-selvitys-asumismenojen-kasvu-jatkuu-viime-vuotta-loivempana/>

Ruoka-apu.fi 2024. Ruoka-avun tilannekatsaus nro 5 2024. Saatavilla: [Ruoka-avun tilannekatsaus nro. 5 2024](https://www.ruokaapu.fi/tilannekatsaus-nro-5-2024).

SOSTE 2024. Miten ALV-korotukset kohdentuvat väestössä? SOSTEn selvitys 30.4.2024. Saatavilla: [SOSTEn selvitys 2024](https://www.soste.fi/ajankohtaista/selvitys/2024/04/30/miten-alv-korotukset-kohdentuvat-vaestossa)

STM 2024. Sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi 23.9.2024. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/sosiaaliturvamuutosten-yhteisvaikutusten-arviointi-on-valmistunut-1>

Tilastokeskus 2023. Kuluttajahintaindeksi. Uutisia 13.1.2023. Vuoden 2022 inflaatio 7,1 prosenttia – hintojen nousu korkeinta 40 vuoteen. Saatavilla: <https://stat.fi/uutinen/vuoden-2022-inflaatio-71-prosenttia-hintojen-nousu-korkeinta-40-vuoteen>

Tilastokeskus 2024a. Kuluttajahintaindeksi. Tiedote 15.1.2024. Keskimääräinen inflaatio 6,2 % vuonna 2023. Saatavilla: <https://stat.fi/julkaisu/clmyvkvgn4p0cutihczwuyi>

Tilastokeskus 2024b. Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Viiteajankohta: 2024, syyskuu. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 24.10.2024]. Saatavilla: <https://stat.fi/julkaisu/clmkjyygx4w990bw1fy1y2k7r>

Ulosottolaitos 2024. Häätöjen määrät. Ulosottolaitokselta saatu tilastotieto.

Yle 2024. Uutinen 7.9.2024. Ulosotot koskevat jo lähes puolta miljoonaa suomalaista – joukossa on satoja lapsia. Saatavilla: [Yle](https://yle.fi/uutiset/aiheesta-sivusta).

Liitteet

LIITE 1. Paikallisyhdistysten arviot, missä määrin eri asiat vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten taloustilanteen heikentymiseen.

	Paljon/ melko paljon	Jonkin verran	Vain vähän/ ei lainkaan	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%
Energia on kallista	77	17	2	4
Ruoka on kallista	74	18	5	2
Asumiskulut ovat nousseet	68	19	8	5
Liikkuminen on kallista	60	29	7	4
Työttömyys	41	17	19	23
Palkat ovat jääneet jälkeen elinkustannusten noususta	39	20	18	24
Lasten harrastukset ovat kallistuneet	37	13	22	28
Työ-/yrittäjätulot ovat vähentyneet	31	12	26	31

LIITE 2. Valtakunnallisten järjestöjen arviot, missä määrin eri asiat vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten taloustilanteen heikentymiseen.

	Paljon/ melko paljon	Jonkin verran	Vain vähän/ ei lainkaan	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%
Asumiskulut ovat nousseet	86	14	0	0
Ruoka on kallista	84	16	0	0
Energia on kallista	75	16	7	2
Liikkuminen on kallista	64	18	13	5
Työttömyys	58	22	11	9
Lasten harrastukset ovat kallistuneet	33	22	20	25
Palkat ovat jääneet jälkeen elinkustannusten noususta	27	27	20	26
Työ-/yrittäjätulot ovat vähentyneet	15	20	22	43

LIITE 3. Paikallisyhdistysten arviot, missä määrin eri leikkaukset vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten taloustilanteen heikentymiseen.

	Paljon/ melko paljon	Jonkin verran	Vain vähän/ ei lainkaan	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%
Lääkkeiden omavastuuosuus on noussut	73	15	5	7
Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut ovat nousseet	66	22	7	5
Asumistuki on pienentynyt tai loppunut	60	19	9	13
Indeksijäädytysten myötä etuuksien taso on jäänyt jälkeen elinkustannusten noususta	58	17	10	15
ALV:n korotus	54	19	12	15
Toimeentulotuesta maksettava tuki asumiseen on pienentynyt	48	16	12	24
Työttömyysturva on heikentynyt	41	12	18	29
Työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poiston takia osa-aikatyön vastaanottaminen ei ole enää taloudellisesti kannattavaa	41	12	17	31
Työttömyysturvan lapsikorotukset on poistettu	37	9	21	33

LIITE 4. Valtakunnallisten järjestöjen arviot, missä määrin eri leikkaukset vaikuttavat niiden kohtaamien ihmisten taloustilanteen heikentymiseen.

	Paljon/ melko paljon	Jonkin verran	Vain vähän/ ei lainkaan	Ei osaa sanoa
	%	%	%	%
Asumistuki on pienentynyt tai loppunut	75	11	2	13
Toimeentulotuesta maksettava tuki asumiseen on pienentynyt	64	12	4	20
Lääkkeiden omavastuuosuus on noussut	58	29	4	9
Työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poiston takia osa-aikatyön vastaanottaminen ei ole enää taloudellisesti kannattavaa	54	12	5	29
Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut ovat nousseet	52	25	7	16
Indeksijäädytysten myötä etuuksien taso on jäänyt jälkeen elinkustannusten noususta?	51	20	9	20
Työttömyysturva on heikentynyt	51	14	11	24
Työttömyysturvan lapsikorotukset on poistettu	48	13	9	30
ALV:n korotus	42	29	7	22

LIITE 5. Paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen arviot, millaisia vaikutuksia toimeentulon heikkenemisellä on ollut niiden toiminnassa mukana olevien ihmisten elämään.

	Paikallis- yhdistykset	Valtakunnalliset järjestöt
	%	%
Huoli, ahdistus ja stressi lisääntynyt	57	75
Ruoasta tinkiminen	50	54
Ei selviydy yllättävistä menoista	47	40
Ei varaa lääkkeisiin	36	44
Ei varaa vapaa-ajan tai loman viettoon kodin ulkopuolella	35	23
Luottamus tulevaisuuteen heikentynyt	33	37
Ei varaa hakeutua lääkäriin	30	25
Ei mahdollisuuksia osallistua kulttuuritapahtumiin*	29	5
Ruoka-avun tarve	23	23
Sosiaalisista kontakteista vetäytyminen	20	25
Omista harrastuksista luopuminen	20	19
Ylivelkaantuminen ja maksuvaikeudet*	15	32
Ei varaa liikkua kotoa minnekään	12	23
Lasten harrastuksista luopuminen	11	12
Lasten oireilu tai pahoinvointi	10	11
Vuokratasit tai hädät	8	19
Ei varaa älypuhelimeen, tietokoneeseen tai liittymiin	7	2
Päihteiden käyttö lisääntynyt	6	12

(* Tilastollisesti merkitsevä ero vastaajaryhmien arvioiden välillä, $p < 0,01$)

LIITE 6. Paikallisyhdistysten toiminnan kysynnän muutos ihmisten taloudellisten ongelmien vuoksi.

	Lisääntynyt selvästi/ jon- kin verran	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt selvästi/ jos- sain määrin	Ei osaa sanoa	
Talousarvion menojen loppusumma 2024	%	%	%	%	n
Alle 5 000 euroa	29	38	7	26	42
5000–25 000 euroa	38	22	11	29	55
Enemmän kuin 25 000 euroa	62	13	11	15	47
Onko palkattua henkilöstöä					
Ei	35	28	10	27	120
Kyllä	71	14	7	9	44

LIITE 7. Paikallisyhdistysten arviot, missä määrin ne ovat pystyneet vastaamaan lisääntyneisiin tuen tarpeisiin.

	Täysin tai melko riittävästi	Melko tai täysin riittämättömästi	
Talousarvion menojen loppusumma 2024	%	%	n
Alle 5 000 euroa	64	36	22
5000–25 000 euroa	47	53	36
Enemmän kuin 25 000 euroa	49	51	35
Onko palkattua henkilöstöä			
Ei	57	43	69
Kyllä	43	57	35